

השיעור השבועי



גליון מספר 466



השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבית היזדים ומשודר דרך הליון והרדיו ובקוויים רבים. מיסודו של מרן רבינו עובדיה יוסף זצ"ל



הרב המקיים: הג"ר עמרם פריד שליט"א פוסק ומורה הוראה בכני ברק

כתב וערך השיעור: הרב דכיר פריץ שליט"א

לאור קריאתו החריגה והמיוחדת של מרן הראשון פוסק הדור שליט"א בחודש האחרון, כל המעוניין להיות שותף בזכויות גיליון "השיעור השבועי", פרטי ההצטרפות נבב הגיליון. שאו ברכה!

ר"ת	יציאה	כניסה	ירושלים
19:26	18:45	17:55	חל אביב
19:22	18:43	17:53	חיפה
19:23	18:44	17:54	באר שבע
19:25	18:45	17:55	

יום הכיפורים | י' תשרי תשפ"ה

להפצת עלונים באזור מגורין
התקשר: 053-4774733

הלכות יום הכיפורים

ודיני עשרת ימי תשובה

[בתוספת דברים מתוך שיעור בישיבת "חזון עובדיה"]

כניסת להר הבית לקראת החגים. טבילה בערב יוהכ"פ. חולה האוכל ביוהכ"פ. קידוש וברהמ"ז ביוהכ"פ. הנאת גרונו או הנאת מעיו. תענית יוהכ"פ עינוי או אי אכילה שכה המלך הקדוש או המלך המשפט האם חוזר, ולהיכן. בעלי ברית בצום דחוי. לעבור לפני המתפלל. אופן עיטוף הטלית. המחסר ברכה בתפלת העמידה. ספק ברכות בקום ועשה. השוכח רצה והחליצנו. השוכח ברך עלינו

כהרמב"ם, דבמקדש וירושלים קדשה גם לעתיד לבא. וגם הרדב"ז (ספ"ו מה' בית הבחירה) תמה על הראב"ד, והעלה להחמיר בזה. וכן פסק הראי"ה קוק בשו"ת משפט כהן (ס"ו צ'), שיש איסור לעלות להר הבית אף להראב"ד.

חרמו של י"ב

ג. ובספר מלכי בקודש ח"א (עמוד מג), הביא את הסיפור על השר הצדיק ר' משה מונטיפיורי ז"ל, שכאשר בא לארץ יחד עם רבו ד"ר לוי ז"ל, בשנת התרכ"ז, נכנסו למקום המקדש, וכשנודע הדבר ברבים, רבי יוסף משה מליסא - בנו של הגאון מליסא בעל חוות דעת - לקח שופר ותקע בחוצות ירושלים ונידה את השר, ובהיות השר ירא ה' מאד, פנה אל רבני ירושלים, ויתנצלו כי עשו זאת בתום לבב על פי היתר הראב"ד ז"ל, ורבני ירושלים פייסו אותם, כי חרמו של רבי יוסף משה הוא כחרמו של י"ם (ר"ת יוסף משה), כי איננו אחראי על מעשיו, ואל יחושו לנדויו. והדבר ברור שלא כיוונו גאוני ירושלים לומר שכדן עשה השר שביקר בהר הבית, היפך דעת הרמב"ם והרא"ש ורוב ככל הפוסקים, אלא רצו לומר שאינו חייב נידוי על כך, כיון ששווג היה, וכל שכן השר ר' משה מונטיפיורי שהיה אדם חשוב ומציל ישראל באונו והונו. ועוד שהיה לו לחוש לכבודו של הראב"ד שלא לנדוטו.

הליקופטר מעל הר הבית

ד. ובקובץ שערי ירושלים (שנת תרל"ט) כתב, שהשר ר' משה מונטיפיורי עשה זאת שלא ברצון חכמים. ובספר וילקט יוסף (ס"ה קלד) הוסיף, שרבי שמואל סלאנט הוכיחו על פניו על שנכנס בשגגה למקום המקדש. ויש אומרים

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך לגאון רבי עמרם פריד ה' ישמרהו ויחיהו, פוסק הלכה חשוב מאד בעיר בני ברק, ומצודתו פרוסה במקומות נוספים, יש לו בקיאות גדולה בהרבה תחומים, בן פורת יוסף, שימשיך עוד לזכות את הרבים. הוא מחזק הרבה את לימוד ההלכה, לפני ארבעים וחמשים שנה אצל הליטאים כמעט לא היו כוללים שעסקו בהלכה, אלא היו ממשיכים את הלימוד הישיבתי בסוגיות מסכת יבמות, כתובות, גיטין, קידושין, ואף שזה חשוב ונצרך מאד, אבל צריך להתקדם גם ללימוד ההלכה. והרב שליט"א מחדיר את לימוד ההלכה בשיעורים ובפסקים, הוא עמוס בשיעורים ולענות לאנשים, אשריו ואשרי חלקו. שיזכה לגמור חתימה טובה, ויעשה עוד כהנה וכנה, יגדיל תורה ויאדיר.

טבילה בערב כיפור

א. 1 בפסקי הרא"ש (סוף יומא) מביא בשם רב סעדיה גאון, שיש לטבול במקוה בערב יוהכ"פ, ולברך ע"ז. וסמך על מה שאמרו בר"ה (טו.) חייב אדם לטהר עצמו ברגל. אך הרא"ש חולק עליו, שאין לברך על טבילה זו, שאין לה שום רמז לא בתלמוד, לא יסוד נביאים ולא מנהג נביאים. ומה שאמרו חייב אדם לטהר עצמו ברגל, היינו מטומאת מת, ואנו אין לנו כיום טהרה. וזו גם הסיבה שאסור לנו לעלות להר הבית, כי אנו טמאי מתים. וכבר כתב הרמב"ם (בפ"ו מהלכות בית הבחירה), שקדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא. ורוב הראשונים כתבו שיש איסור לעלות להר הבית וכדעת הרמב"ם. וכן כתבו הרא"ש הרשב"א, הר"ן, הריטב"א. וכן כתב רבי אליעזר ממין בספר יראים השלם (עמ' 10, ס"ה רנו) שהנכנס לירושלים בזמן הזה צריך ליזהר שלא יכנס במקום המקדש והעזרות, שכולנו טמאי מתים, ואין לנו הזאת שלישי ושיביעי. והרה"ג ר"מ טוקצ'ניסקי בספר ארץ ישראל (עמ' עא) כתב שמודה הראב"ד שיש בזה איסור לאו.

כניסה להר הבית

ב. אמנם המאירי הביא שמועה שנהגו להקל בזה, אולם ידוע שבזמן המאירי לא היה קיים ישוב בירושלים ולא היו שם גדולי תורה הראויים להכריע בין הרמב"ם לראב"ד. ובאגרת הרמב"ם ששלח לבנו רבי נחמן, מבואר שירושלים היתה חריבה יותר מן הכל, ואין ישראל בתוכה. ובתקופה ההיא היה יישוב דל ביותר. והמאירי עצמו (סוף עדיות) פסק לדינא

1 מדברי הגאון הרב עמרם פריד שליט"א: כל הנושא שדיברנו, הובא בליקוט יוסף על סימן תרנ"ח. בימים אלה צריך להוסיף שעות לימוד, "קחו עמכם דברים ושובו אל ה'" (הושע יד, ג), והדרך לחזור בתשובה היא על ידי התורה. כל אחד יוסיף מה שיכול, ובה זכינו בדורנו שיש לנו את מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק שליט"א, שאפשר ללמוד ממנו את השקיעות בלימוד, איך לנצל כל רגע, ללמוד וללמד. זכה להוציא עשרות ספרים שהתפשטו בכל העולם, אנשים לא זזים בלי ליקוט יוסף, והכל על ידי ניצול של כל רגע ורגע, להוסיף עוד כתיבה, עוד חידוש תורה, עוד הלכה, עוד ספר. כל אחד צריך ללמוד ממנו ולהוסיף עוד ועוד על לימודו, וכך לזכות לחזור בתשובה שלימה.

הלכה כדעת הרמב"ם

ט. רוב הראשונים סוברים כדעת הרמב"ם, שאין לברך על אכילת איסור, ואפילו אכל ושבע לא יברך ברכת המזון שהיא מן התורה, כיון שחכמים הפקיעו את חיובו לברך (ע"י רמב"ם פ"ו מהל' חמין ומצה ה"ז). וכך כתבו הרא"ה (ברכות מה), הריטב"א (בהל' ברכות פ"ה ה"ב), הרי"א¹² (ברכות פ"ה ה"ב אות א), ספר המאורות והמאירי (ברכות מז), רבינו מנוח (שם), שבולי הלקט (ס"ט קנא), ספר הפרדס (שער י עמ' קעא), ספר הבתים (הל' ברכות שער א ס"ט), רבינו ירוחם (נתיב טז סוף ח"א) בשם הרמ"ה, אהל מועד (שער הברכות נתיב ז ח"ז), ועוד. וכן פסק בש"ע (ס"י קצו ס"א).

אוכל בהיתר

י. ברם כל זה מדובר לגבי רשע שיצרו גובר עליו ואוכל מאכל של איסור, שאין לו לברך עליו, אבל יש לדון מה יהיה הדין בחולה שאוכל דבר איסור על פי ציווי של הרופא, האם כיון שאוכל בהיתר צריך לברך, או שמא כיון שסוף סוף מכניס לגופו דבר איסור לא יברך. בשלחן ערוך (ס"י קצו ס"ב, ס"י ד' ד' ס"ט) כתב שהאוכל דבר איסור במקום סכנה, יברך עליו, שהרי אוכל בהיתר. ואף שיש פוסקים כדעת מרן, אבל יש חולקים, ולהלכה אנחנו אומרים סב"ל נגד מרן, ולכן אפילו במקום סכנה לא יברך על מאכל של איסור (ילקו"י ברכות עמ' שפא).

ברכות הנהנין לאוכל בכיפור

יא. ואולם חולה האוכל ביום הכיפורים מברך על אכילתו, ואינו דומה לחולה האוכל מאכל של איסור, שהרי האוכל דבר איסור, כיון שאוכל מאכל האסור בחפצא, לא יברך עליו, מה שאין כן הנצרך לאכול ביום הכיפורים, שמאכלו מותר מצד עצמו, ורק השעה היא שאוסרת עליו לאכול, באופן זה יש לו לברך על אכילתו. וכן כתב הב"ח (ס"י ד'). וכבר התוס' (שבת יב: ד"ה רבי נתן, גיטין ו: ד"ה השתא) חילקו בין איסור שהשעה גורמת, לאיסור חפצא.

חולה האוכל לחם

יב. חולה שאוכל לחם ביוהכ"פ כשיעור, צריך ליטול ידיו, ונטל את כל היד עד הזרוע, כשאר ימות השנה, כיון שלדעת ראשונים רבים צריך ליטול ידים לפת עד הזרוע, והרי זו רחיצה של מצוה. ולא יברך על הנטילה, כיון שאוכל לשיעורים, ככותבת הגסה - כ-35 גרם - כל כעשר דקות, ואינו אוכל כביצה - 54 גרם - תוך כדי שיעור אכילת פרס. וכאמור שיש לו לברך על אכילתו, וכשמסיים יברך ברכת המזון, ויאמר "יעלה ויבוא", ויזכיר: "ביום הכיפורים הזה ביום סליחת העוון הזה". דכיון שאוכל בהיתר, בשבילו הרי זה כשאר ימים טובים שאומר בהם "יעלה ויבוא".

"יעלה ויבוא" בכיפור

יג. אמנם בשבולי הלקט (ס"י שיב) כתב, שלא מזכירים "יעלה ויבוא" ביום הכיפורים, שלא מציינו הזכרה בברכת המזון אלא במקום שיש מצוה באכילתו. והביאו בספר חוקת הפסח (דף קטז:). אבל באמת שגם כאן יש מצוה באכילתו, שנאמר (דברים ד, טו) "וַיִּשְׁמְרֶתֶם מְאֹד לְפָשְׁתֵיכֶם", ונאמר (ויקרא יח, ה) "וְחִי פִּיְהֶם". וכן כתבו המהר"ם מרוטנבורג (בתשובה דפוס פראג ס"י עא), התשב"ץ (ס"י תקסח), הטור (ס"י תריח) בשם אביו הרא"ש, ומרן השלחן ערוך (שם סעיף י), שחולה האוכל ביום הכיפורים, אומר "יעלה ויבוא" בברכת המזון. וכן כתבו האחרונים, ומהם הגר"ז בשלחן ערוך שלו (ס"י תריח אות יט), היעב"ץ בסידורו (עמ' תסח), ח"י אדם (כלל קמה אות לב), מטה אפרים (ס"י תריח אות יז), מאמור מרדכי (שם אות ז) ועוד. גם בשו"ת גור אריה יהודה (ס"י קא) קיים דברי מרן על פי דברי הגמרא (שבת כד.), שכל שיש בו קרבן מוסף צריך להזכיר מעין המאורע.

אכילת דבר מר

יד. יש כמה אחרונים זמנינו שחידשו, שהחולה צריך לערב באוכל או בשתיה דבר מר, ועל ידי שיאכל שלא כדרך הנאתו ירד דרגה לדרבנן. אולם להלכה כיון שהותר לו לאכול ולשתות, רשאי לאכול כהרגלו, ולא צריך לאכול

שהשר ורבו נכנסו למקום המקדש ע"י שידה תיבה ומגדל, שנשאום גוים, וכנראה שסברו לומר שכשם דקיימא לן גגין ועליות לא נתקדשו, כן מותר ליכנס בשידה תיבה ומגדל. אולם באמת מבואר בתוס' שבועות (יז.) שגם באופן זה אסור ליכנס להר הבית. וכן הסכימו הרמב"ן והרשב"א והר"ן בשבועות (יז.). ומעתה הדבר ברור שאסור לרחף על פני שטח מקום המקדש ע"י הליקופטר.

השיבות הטבילה

ה. ועל כל פנים מה שאמרו חייב אדם לטהר עצמו ברגל, זה היה בזמנם שהיה טומאה וטהרה, ואפר פרה אדומה, לכן כיון שכיום אין לנו אפר פרה אדומה אין חיוב לטבול. אלא שכותב הרא"ש שהעולם נוהגים לטהר עצמם להיות נקיים כמלאכי השרת, ודבריו נפסקו בשלחן ערוך (ס"י תרו"ד). וכתב בבית יוסף (ס"ס תרו), שמאחר וזה רק מנהג, לכן אין לאבל תוך שבעה מהקבורה לרחוץ, וחלק על התשב"ץ שהתיר בזה. ובזה"ק (פרשת פינחס דר"ד ע"ב) מביא דברי שבח לטובלים בעיוהכ"פ, שיש בזה הארת קדושה. ובספר מגיד מישורים (פרשת נצבים) מובא שהמלאך המגיד הזהיר את הבית יוסף, לטבול בכל יום מעשרת ימי תשובה. ובשו"ת מן השמים של רבי יעקב ממרויש (סימן ה) הזהיר בעיקר את השליחי צבור, שיקפידו על טבילה, וכתב שאם יטהרו שליחי צבור בכל מקום ימהרו ביאת הגואל.

תשעה קבין. וידוי במקרה

ו. מי שלא יכול לטבול ישפוך על גופו תשעה קבין - 12 וחצי ליטר מים, בין קרים ובין חמים. יש שלוקחים דוקא דלי ושופכים עליהם, אבל מעיקר הדין יכול לפתוח מעליו את הטוש במקלחת ולהמתין עד שישפך עליו שנים עשר וחצי ליטר מים. ויש שנוהגים לומר וידוי במקוה, אולם הרי אסור לומר דברי תורה במקוה, כמבואר בירושלמי (פ"ט דברכות ה"ב), היה יושב בבית הכסא, ושמע קול רעמים, אם יכול לצאת ולברך יצא, ואם לאו לא יברך, מפני הרוח רעה בבית הכסא ובבית המרחץ.

חולה ביום הכפורים

ז. חולה שהרופא אומר שיש סכנה אם יתענה ביוהכ"פ, חייב לשמוע לרופא, ואסור לו להחמיר על עצמו. וכתב הרמב"ן (תורת האדם דף יא: ובמלחמות סנהדרין ע"ד): שאין שום מדת חסידות לחולה שיש בו סכנה להחמיר על עצמו. והמונע עצמו מלאכול ביוהכ"פ הרי זה מתחייב בנפשו, שנאמר (בראשית ט, ה) "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש". ומדברי הראשונים הרמב"ן והר"ן משמע שגם בחולי פנימי, אסור להחמיר, וצריך להשתדל ולעשות הכל להיות בריא (ראה יב"א ח"ד חח"מ ס"ו אות ד, יחזק דעת ח"א ס"א). גם בחובת הלבבות (שער הבטחון שער ד) כותב, שלא שייך בדבר הזה בטחון בה', שהרי ניתנה רשות לרופא לרפאות. ואף אם האבן עזרא (שמות כא, ט) חולק בדבר זה, אין שומעים לו, אלא שומעים לרוב הראשונים, ולכן חולה ביוהכ"פ אסור לו להחמיר ולצום.

ברכה על אכילת איסור

ח. חולה האוכל ביוהכ"פ מברך ברכות הנהנין לפני האכילה ולאחריה. ואמנם רשע האוכל מאכל איסור, די לו שעבר על עוון זה, ולא יעבור על עוון נוסף לברך על איסור, וכדברי הגמרא (ב"ק צד.), הרי שגול חטים מחברו, ועשה מהם עיסה ובירך על הפרשת חלה, אין זה מברך אלא מנאץ, ועליו נאמר (תהלים יג) "וּבְצַעַץ בָּרַךְ יִנְאֵץ ה'", ויקבל עונש גם על הברכה. וכעין מה שאמרו בגמרא (סוכה ל.) בענין מצוה הבאה בעבירה, שאמר הקב"ה (ישעיהו סא, ה) "כִּי אֲנִי ה' אֱהָב מְשֻׁפֵּט שֵׁנָא גְזֹל בְּעוֹלָה", אפילו בהבאת קרבן עולה אני שונא אם בא מגזל. והנה הרמב"ם (פ"א מהל' הלכות ברכות ה"ט) למד שגם האוכל מאכל של איסור, בין בזדון בין בשגגה, אינו מברך עליו לא בתחילה ולא בסוף. ואמנם הראב"ד כתב על דברי הרמב"ם "טעה בזה טעות גדולה", ולדעתו גם האוכל דבר איסור צריך לברך, ואם יאכל בלי ברכה, יעבור גם על אכילת איסור, וגם על איסור הנאה מהעולם הזה בלא ברכה (ברכות לה.).

דברים מרים ולסגף את עצמו. ומה דקיימא לן (יומא פג.) שמאכילים אותו הקל הקל תחלה, זהו רק מדרבנן, אבל מהתורה אין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש, וכמו שכתב המב"ט בקרית ספר (פ"ד מהל' מאכלות אסורות). וכיוצא בזה כתב בספר נחל איתן (פ"ב מהל' שבת ה"א, דכ"ז ע"א), שגם הרמב"ם סובר שפיקוח נפש מן התורה הותרה לגמרי אצל שבת, ומה שכתב שהיא דחוייה היינו רק מדרבנן. גם הרב המגיד (פ"ב מהל' שבת ה"א) כתב בדעת הרמב"ם, שדוקא לגבי יולדת בשבת, אמרו חכמים (שבת קכח:) שכל מה שאפשר לעשות בשינוי עושים, כי יולדת זה דבר טבעי, ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה, אבל חולה שיש בו סכנה מותר לחלל עליו שבת ולא צריך לעשות פעולות בשינוי כלל, כי השבת הותרה מפני פיקוח נפש, וכלפי החולה הרי היא כיום חול לכל דבר. ואם כך הוא הדין לגבי אכילה ביום הכיפורים, שאינו צריך לשנות.

אכילה דרך 'זונדה'

טו. וכן כתב הגאון מטשעביץ בשו"ת דובב מישרים ח"ג (ס"ח פח), שחולה שיש בו סכנה אוכל ביום הכיפורים כהרגלו, ולא יסגף עצמו ויאכל שלא כדרך אכילה, פן יבא לידי סכנה. וכן כתב המהרש"ם (ח"א ס"י קכג), שאין לסגף החולה ביום הכיפורים לזנונו על ידי חוקן דרך המעיים, שזהו בכלל עינוי נפש, ויוכל לבא לידי סכנה. וכן כתב בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק לט סעיף ז). גם בשו"ת ציץ אליעזר ח"י (ס"ה בה פכ"א, עמ' קנה) כתב על פי דברי הרופאים, שיש לחולה להתאמץ ולאכול אכילה טבעית, ולא יאכילוהו דרך הזנה מלאכותית, כי יש מרחק רב בהשגת התועלת הדרושה לגוף, בין אכילה טבעית דרך הפה והגרון, להזנה מלאכותית. ופוק חזי מאי עמא דבר'. לפי זה חולה שאוכל ושותה ביום הכיפורים, יאכל את המאכלים כהרגלו בכל השנה, ישתה מרק עם מלח ותבלין, וכן ישתה קפה עם חלב או סוכר, ואינו צריך לשנות מהרגלו כלל.

הנאת גרונו או הנאת מעיו

טז. במשנה יומא (ע"ג) שנינו, יום הכיפורים אסור באכילה, ובשתיה, וברחיצה, ובסיכה, ובנעילת הסנדל, ובתשמיש המטה. ויש לחקור בגדר האיסור לאכול ביום הכיפורים, האם הנאת גרונו נאסרה, או הנאת מעיו נאסרה. ויש בזה כמה נפקא מינה. א. במי שאכל והקיא מיד, שהנאת גרון יש כאן אבל לא הנאת מעיו. ב. אם מותר להתחבר לאינפוזיה בערב יום הכיפורים, או לאכול דרך זונדה, שבאופן זה יש הנאת מעיו אבל לא הנאת גרונו. ג. אם יש חיוב כרת על שתיית מים, שהרי מים אין בהם דבר המזין, אלא רק מועילים לסלק את הצמא וכדומה, ולכאורה שתיית מים אינה נחשבת הנאת מעיו אלא רק הנאת גרונו. ואם האיסור הוא בהנאת מעיו, אמנם למעשה אסור לשתות מים, אבל אם שתה לא עבר על איסור כרת, מה שאין כן אם נאמר שהאיסור בהנאת גרונו, גם בשתיית מים עובר על כרת. ד. בחולה שהוצרך לשתות ביום הכיפורים, האם האיסור הוא בהנאת גרונו וגם במים צריך שישתה לשיעורים כדי להינצל מאיסור כרת, או שהאיסור הוא בהנאת מעיו ומטעם זה במים אין איסור כרת ולא צריך לשתות לשיעורים.

מחלוקת אחרונים

יז. בחקירה זו נחלקו האחרונים, החתם סופר (או"ח סימן קכז) סבר שהאיסור הוא בהנאת מעיו, אבל על הנאת גרונו לבד אינו מתחייב, כיון שאיסור

אכילה של יום הכיפורים תלוי במה שדעתו של האדם מתיישבת על ידי האכילה, כמבואר ביומא (פא), וזה דוקא בהנאת מעיו. וכן כתב המנחת חינוך (מצוה שיג אות ב ד"ה והנה). אבל האור שמח (פ"ב מהל' שביבת העשור ה"ד) הוכיח שהעיקר תלוי בהנאת גרונו, וכבר כשבולע דרך גרונו מתחייב, ושכן משמע מהמשנה בכריתות (ג). וכמה אחרונים דימו את איסור האכילה ביום הכיפורים, לאכילת מאכלות אסורות, שכל האיסור הוא דרך הגרון, וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ד מהל' מאכ"א ה"א). ולגבי שתיית מים יש לומר, שאף למי שאומר שהאיסור הוא בהנאת מעיו, אפשר שכל זה נכון לשאר מאכלים, אבל במים שהדרך היא בהנאת גרונו בלבד, הולכים אחר הנאת גרונו, וכולם מודים שצריך לשתות לשיעורים. והמהרש"ם (שם) והאחייעזר (ח"ג ס"א) כתבו בפשטות, שגם לדעת החתם סופר כל איסור הנאת מעיו הוא דרך הנאת גרונו, אבל כשמכניסים לגופו תזונה דרך חוקן, אין זה דרך אכילה כלל, ואין בזה איסור ביום הכיפורים.

כדור קלי צום

יח. יש לחקור עוד, האם יש ענין להרגיש את צער העינוי בצום יום הכיפורים, או לא. נפקא מינה, האם מותר לקחת כדור 'קלי צום' ולעשות סגולות שונות, על מנת להקל מעליו את צער התענית. וכבר דן בזה השדי חמד (מע' יוה"פ ס"א אות יח). והנה בגמרא 'ומא' (עד:) תנו רבנן, "תענו את נפשתיכם", יכול ישב בחמה או בצניעה כדי שיצטער, תלמוד לומר "וכל מלאכה לא תעשו", מה מלאכה שב ואל תעשה, אף עינוי נפש שב ואל תעשה. ופירש רש"י, שהעינוי הוא כמבואר במשנה שם שלא יאכל ולא ישתה ולא ירחץ. ועוד דרשה הגמרא שם מהפסוק (ויקרא כג, ל) "וְהִתְאַבְּדְתִּי אֶת הַנֶּפֶשׁ הַהִיא", עינוי שהוא אבידת הנפש, ואיזהו עינוי שאבידת הנפש תלויה בו, זה עינוי אכילה ושתיה. דבי רבי ישמעאל תנא, נאמר כאן עינוי, ונאמר להלן (דברים ת, ג) "וַיַּעֲבֹד בְּרַעְבָּב", מה להלן עינוי רעבון, אף כאן עינוי רעבון.

אין ענין לסבול

יט. וכן בגמרא יומא (פא) אמרו, תני רבי חייה מדפתי, "וְעֵינֵיכֶם אֶת נְפֻשְׁתֵיכֶם בְּתַשְׁעָה לַחֹדֶשׁ" (ויקרא כג, לב), וכי בתשעה מתענים והלא בעשרה מתענים, אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי. ופירש רש"י, התקן עצמך בתשעה שתוכל להתענות בעשרה. וכתב רש"י ב"ר"ה (ט), שכיון שאכילה ושתיה בערב יום הכיפורים נקרא עינוי, ככל שירבה באכילה ושתיה עדיף יותר. וכתב הרא"ש ביומא (פרק יוה"פ ס"א כב), הכינו עצמכם בתשעה לחודש להתחזק באכילה ושתיה כדי שתוכלו להתענות בעשירי, להראות חיבתו של המקום ברוך הוא לישראל, כאדם שיש לו ילד שעשועים וגזר עליו להתענות יום אחד, וציוה להאכילו ולהשקותו ערב יום התענית כדי שיוכל לסבול את התענית. וכן כתב הטור (ס"ה תרד), נמצינו למדים שלא ציורתה התורה לענות נפשו בפועל ובקום ועשה, אלא רק שינהג בחמשת העינויים בלבד, ומכללם אכילה ושתיה, וממילא משמע שיכול לעשות אמצעים בערב יום הכיפורים כדי שלא להצטער מהתענית, הן על ידי אכילה ושתיה, והן על ידי שיטול כדור למנוע ממנו קושי התענית. וכן כתב בשו"ת חלקת יעקב ח"ב (ס"ה נח), שפשוט שמותר לקחת כדור להקלת הצום, שהרי זה דומה ממש למי שאוכל הרבה עד סמוך לשקיעת החמה בערב יוה"כ"פ, שלוקח זמן רב למאכל עד שמתעכל, ובינתיים אינו מרגיש רעבון.



מכירת ארבעת המינים מוזלת
לחברי "איגוד האברכים והקהילות"
בנשיאות מנהיג הדור מרן הראש"ל שליט"א
הנחה של 20%!
ברכישה מעל 15 סטים הסוכן יגיע עד אליכם.
לפרטים והרשמה: 054-8519591



הבדל מהותי

ד. רבינו מנוח (פ"ב מהל' תפלה) מסביר שיש הבדל מהותי בין "המלך המשפט" לבין "מלך אוהב צדקה ומשפט". שבאמירת "מלך אוהב צדקה ומשפט" הכוונה שהקב"ה אוהב שאנחנו בריותיו נעשה צדקה ומשפט, לא נלך לערכאות של גוים לשופטים החילוניים, אלא לבתי דין רבניים אם דנים שם רק על פי ההלכה. ואילו באמירת "המלך המשפט" הכוונה שבימים אלה הקב"ה עצמו יושב על כסא דין ודן את כל בריותיו, "מלך במשפט יעמיד ארץ" (משלי כט, ד). נמצא שיש הבדל מהותי, ומוכן למה זה חלק ממטבע התפלה, ואם טעה חוזר.

דעת החולקים

ה. אולם דעת רבינו חננאל (הובא בתוס' ברכות יב:) שאם לא אמר "האל הקדוש" ו"המלך המשפט" אינו מעכב, וכל דין זה הוא רק לכתחילה. גם הראב"ד (בהשגותיו שם) כתב, ומה שאמרו בגמרא לא יצא, לומר שלא יצא ידי חובת ברכה כתיקנה, אבל אינו חוזר. וכן כתבו תלמידי רבינו יונה הנ"ל. אך רבינו יונה בעצמו (ברכות ו ע"ב מדפי הר"ף) מחלק בין "המלך הקדוש" ל"המלך המשפט", שאם טעה ב"האל הקדוש" חוזר, אבל ב"מלך אוהב צדקה ומשפט" אינו חוזר, שהרי הזכיר מלך. והזכיר סברא זו רבינו יחיאל אחיו של הטור (סי' קיח) - היו שניהם בניו של הרא"ש. מרן השלחן ערוך (סימן תקפב סעיף א) פסק הלכה כג' עמודי ההוראה ורוב ככל הראשונים, שבעשרת ימי תשובה צריך לומר "המלך הקדוש" ו"המלך המשפט" ואם לא אמר חוזר.

המלך המשפט

ו. מי שחתם "מלך אוהב צדקה ומשפט" ונזכר תוך כדי דיבור, יתקן מיד "המלך המשפט". ואם עבר תוך כדי דיבור 'ש'לום עליך רבי', אפילו בשהייה בשתיקה - בניגוד למה שכתב הכף החיים (סק"ט) - חוזר לברכת השיבה, ובכל מקום שזכר⁴, חוזר לברכת השיבה, וגם אם מסופק חוזר, כי מסתמא אמר כהרגלו בכל השנה "מלך אוהב צדקה ומשפט". ואם גמר את כל העמידה, לדעת רוב ככל הראשונים כל הברכות היו לבטלה, וחוזר לראש. ואנחנו עושים תנאי, שהרי הרמ"א (סימן קיח) חולק לגבי המלך המשפט, וסובר שאם טעה ואמר "מלך אוהב צדקה ומשפט" אינו חוזר, כי סוף סוף הזכיר "מלך", אבל אנחנו הספרדים קיבלנו הוראות מרן⁵.

⁵ שאלתי בן תורה אחד, מי כתב שקיבלנו הוראות מרן? אמר: מרן זצ"ל! אמרתי לו: מה קרה לך, כך כתבו יותר ממאתים אחרונים החל מלפני ארבע מאות שנה, הראשון לצייון הראשון מהר"ם גלאנטי (הובא בשו"ת הלק"ט ח"א ס" קפב) שהיה גדול הדור, אחריו בקודש הראשון לצייון השני מהר"ם בן חביב (בכללים כלל א"ה והנה לענין), מרן החיד"א (שם הגדולים ערך ב"י, ערך טוב"י, ועוד), הגאון רבי חיים פלאגי (חיים ביד סימן קה, ועוד). וכן הפרי מגדים (יו"ד סי' מוח שפ"ד ס"ק כה), רבי יהונתן אייבשיץ (אורים ותומים קצור תקפו כהן סי' קכד), דברי חיים מצאנז (חי"ב יו"ד סי' קה, קו) ועוד רבים. גם האשכנזים עושים כמרן, ורק כאשר הרמ"א חולק עושים כמותו.

מרן זצ"ל רק חיוק את קבלת הוראות מרן, כי בא בעל הבן איש חי - שבדאי היה גדול הדור - ושינה הרבה דברים מפסקי השלחן ערוך, ואחד הדברים כאן, אפילו שכתב בכמה מקומות (בר"פ ח"א או"ח סי' כב ד"ה אמנם, וסי' כה, יו"ד סי' מ"ד ה"ה ברם בנידון. ובח"ב או"ח סי' טז, יו"ד סי' ז, חו"מ ר"ס ג. ובבא"ח ש"א תרומה אות טז, ש"ב בהר יב. וברב ברכות אות ק, ועוד) שקיבלנו הוראות מרן, מעניין שחלק עליו במעל מאה ושלושים מקומות, ולא רק החמיר נגדו, אלא גם היקל נגדו, מרן פסק שהשוכח רצה והחליצו בסעודה שלישיית אינו חוזר, והוא פסק שחוזר, ולא חשש לברכה לבטלה. מרן פסק שהדס שאינו משולש אין לברך עליו, והבן איש חי פסק ברב פעלים שיכול לברך על הדס שוטה. והרי לדעת מרן זו ברכה לבטלה. ועוד הרבה דוגמאות. בהקדמה לספר ילקוט טהרה שיצא לפני שנה, כתבנו מאמר ארוך על שיטתו של הבן איש חי, כדאי לראות שם.

המלך הקדוש והמלך המשפט

א. בגמרא ברכות (יב:) אמר רבה בר חיינא סבא משמיה דרב, כל השנה כולה אדם מתפלל "האל הקדוש", "מלך אוהב צדקה ומשפט", חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכפורים שמתפלל "המלך הקדוש" ו"המלך המשפט". ורבי אלעזר אמר, אפילו אמר האל הקדוש יצא, שנאמר (ישעיהו ה, יז): "ויגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה". אימתי יגבה ה' צבאות במשפט? אלו עשרה ימים שמראש השנה ועד יום הכפורים, וקאמר "האל הקדוש". ממשיכה הגמרא, מאי הוה עלה? אמר רב יוסף "האל הקדוש" ו"מלך אוהב צדקה ומשפט", רבה אמר "המלך הקדוש" ו"המלך המשפט". והלכתא כרבה.

מעין המאורע או מטבע התפלה

ב. יש לנו בתפלה תוספות שהן הזכרת מעין המאורע, כמו בחנוכה ופורים שאומרים "על הניסים", ובתעניות ציבור "עננו"², שאם לא אמר לא חוזר. וכן אם לא אמר "יעלה ויבוא" לביל ראש חודש אינו חוזר, כי אין מקדשים את החודש לבילה (ברכות ל:), ואמירת "יעלה ויבוא" לביל ראש חודש היא רק כהזכרת מעין המאורע. אבל בשחרית ומנחה של ראש חודש אומרים "יעלה ויבוא" כמטבע התפלה - יש תפלה של יום חול, יש תפלה של שבת, ויש תפלה של ראש חודש שאומרים בה "יעלה ויבוא". ומי שהתפלל תפלה של שבת בחול, או להיפך, לא יצא, כי זה שינוי ממטבע התפלה, וכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא (ברכות מז). השאלה האם "המלך הקדוש" ו"המלך המשפט" הן ממטבע התפלה שאם טעה חוזר, או שזה הזכרת מעין המאורע שאם טעה אינו חוזר³. ובוזה נחלקו האמוראים הנ"ל, והלכה כרבה שאם לא אמר חוזר, שזה מטבע התפלה.

מחלוקת ראשונים

ג. ונחלקו הראשונים להלכה, חלק סוברים שהלכה כרבה דהיינו שרק לכתחילה צריך לומר "המלך הקדוש", "המלך המשפט", אבל אין זה מעכב, וכן כתבו תלמידי רבינו יונה בשם רבני צרפת (ספ"ק דברכות). לעומת זאת דעת הר"ף (סוף פ"ק דברכות) - כך כתב האור זרוע (ח"א סי' כט) בדעתו - הרמב"ם (פ"י מהל' תפלה ה"ג) והרא"ש (ספ"ק דברכות), וכן המאירי (שם) ורבינו ירוחם (ד"נ ע"ב) ורוב הראשונים, שזה מטבע התפלה, ואם טעה חוזר.

² מי שבצום גדליה הוא בעל ברית - סנדק או מוהל או אבי הבן - כיון שהצום דחוי יכול לאכול, הטור (סי' תקנט) הביא מה שנהג רבינו יעבץ הראשון, שכאשר היה בעל ברית בת"ב דחוי, בבוקר השתתף עם הציבור וצם, ואחר מנחה אכל. והעתיקוהו הבית יוסף (שם) והרדב"ז (ח"א סי' שפה) להלכה. ולא יאמר "עננו" שהרי אינו מתענה.

³ ובשאר ההזכרות שהן "זכרנו לחיים", "מי כמוך", "ויכתוב לחיים", "ובספר חיים", כל הפוסקים חוץ מהגאונים (בתוס' ברכות יב:) כתבו, שמי שלא אמר אינו חוזר, כי אינן ממטבע התפלה.

⁴ כדאי להנהיג בבתי כנסיות בימים האלו לפני העמידה בכל התפלות, שאחד ידפוק על התיבה כדי שייבנו שדופק לתזכורת. או יאמר בתפלה בקול רם "המלך הקדוש", "המלך המשפט". לא יצעק אלא יגביה קולו מעט, כדי להזכיר לציבור.

בשבת מי שהתבלבל והתפלל "אתה חונן", "השיבנו" וכו', אינן ברכות לבטלה, וגומר את הברכה שהתחיל, כי קיצרו את התפלה בשבת לומר "ישמח משה", "אתה אחד", אבל אם בירך ברכות של חול אינן לבטלה, ולכן עולות למאה ברכות שבכל יום. אבל מי שטעה בעשרת ימי תשובה ואמר "מלך אוהב צדקה ומשפט" וחוזר לברך כפי הדין, הברכה שבירך אינה נחשבת למאה ברכות.

דעת הבן איש חי

ז. בא הבן איש חי (פרשת נצבים אות יט) וכתב, שאם טעה בעשרת ימי תשובה ואמר "מלך אוהב צדקה ומשפט" אינו חוזר, כדעת מיעוט הפוסקים, וטען שהרי אומרים ספק ברכות להקל נגד מרן. אבל פוסקים רבים כתבו כדעת מרן שאם טעה ב"המלך המשפט" חוזר, ומהם הפרי חדש (סי' תקפ"ב ס"א), מרן החיד"א (בבב"א יוסף סי' ק"ח ס"א, וסי' תקפ"ב ס"ב), הגאון רבי יהודה עייאש בספרו מטה יהודה (סי' תקפ"ב ס"א), הראשון לציון רבי רפאל מיוחס בעל פרי האדמה (דט"ו ע"ד) - לפני כ-300 שנה, הגאון רבי חיים פלאגי (מועד לכל חי סי' יג אות כח), השדי חמד (אור לי סי' קט). אלו להקת אחרונים שכולם ספרדים⁶, ואמנם האשכנזים יוצאים ביד רמ"א שפסק שלא חוזר, ולכן אם יבוא אשכנזי וישאל, נשיב לו כדעת הרמ"א, אבל אנחנו הספרדים קיבלנו הוראות מרן.

במקום מנהג לא אומרים סב"ל

ח. כל הפוסקים הנ"ל לא חששו לסב"ל, ואף החיד"א שהוא עצמו כתב בשו"ת חיים שאל (ח"ב סי' טו) בשם רבותיו את הכלל סב"ל נגד מרן, בנידון שלנו כתב שהטועה ב"המלך המשפט" חוזר, ולא חשש לסב"ל. רואים שכל אותם פוסקים לא מסכימים עם דברי הבן איש חי בזה, ושני ביאורים בדבר: ראשית, התרומת הדשן (סי' לה) כתב שבמקום מנהג לא אמרין סב"ל, דהיינו שכאשר יש מנהג לברך אין צורך לחוש למי שאומר לא לברך. וכאן הרי הגאון רבי אהרן בן שמעון (שער המפקד בנהר פקוד דצ"ט ע"ב) העיד שהמנהג שמי שלא אמר "המלך המשפט" חוזר. גם רבי יוסף ידיד הלוי⁷ בספרו ברכת יוסף (ח"א דף ע"א ע"א) - היה לפני מעל תשעים שנה בשכונת הבוכרים - כתב שכך המנהג בארץ ישראל. גם רבי אברהם הלל - היה רב ראשי בבגדאד, כאשר הבן איש חי פסק שמי שלא אמר "המלך המשפט"

⁶ הביאם מרן זצ"ל בספריו (ראה יביע אומר ח"ב האו"ח סי' ח-י, ח"ה סי' מג אות ט, ח"ו סי' מח אות ג, ח"ז ר"ס נא, ח"ט סי' צא על ח"ה או' א, ובסי' צב אות ת, ח"י סי' נד או' כ, ובחזון עובדיה ימ"נ עמ' קצג), ומי שילמד את הספרים של מרן ידע את הכל, כל נושא שהרב כתב, הקיף את הכל. ותראו זה פלא, הספרדים לפני השואה היו 10 אחוז מכלל היהודים בעולם!! ותראו את ארון הספרים שלנו, כל כך הרבה ספרים חיברו הספרדים, היו מיעוט אך בספרים הראו את כוחם העצום בתורה.

⁷ היה גדול הדור, גברא רבה, תקיף מאוד. היה מהראשונים שיצאו נגד הרבנים שתמכו בציונות החילונית כמו בן גוריון שר"ר. מי שבא לארץ צריך לדעת שבא על מנת לשמור מצוות, אבל אם בא ונעשה חילוני, אומר הקב"ה, מדוע 'תבואו ותטמאו את ארצו' (מנשה מירמיהו ב, ז)? ויצא נגדם חריף מאוד, וכתב מכתב - יש לי אותו - יחד עם הרב כף החיים, נגד אותן השקפות פסולות.

⁸ היה לפני יותר מחמישים שנה, הרב של פתח תקוה, והיה גאון - זה העיקר ולא מעניין מה התארים.

⁹ שאלו אותי מה מחייב מנהג ירושלים את יבנה, אור יהודה או קיסריה, והתשובה היא, "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים" (ישעיהו ב, ג, מ"ב ע"ב), גדולי התורה וגדולי ישראל היו בירושלים, ומכאן הנהיגו את עם ישראל.

¹⁰ אסור לעבור לפני המתפלל (ברכות כז), פעם מרן זצ"ל קרא למישהו שיבוא איתו לאשתו של חכם ישועה עטיה ע"ה, שהיה שקדן גדול, המתמיד של פורת יוסף, ומרן היה ידיד שלו, וכשנפטר רצה לנחם את אלמנתו ולדבר על לבה. אותו אחד שמרן קרא לו, סימן שיש מתפלל והוא לא יכול לעבור לפניו, כנראה מישהו לקח כמה דפים להתפלל ב'שמע קולנו' על זה ועל זה... וכי אתה אדמו"ר?! אבל כך עשה. יש אחד שמאריך בתפלה הרבה, עד שנודע שקורא את כל התהלים באלוקי נצור... מרן סימן לו שבכל זאת יעבור ויבוא אליו. אחר כך שאל את הרב על זה, והשיבו שהרי הטעם שאסור לעבור לפני המתפלל כדי שלא להפריע לו בכוונה, אבל היום בלאו הכי רובם לא מכוונים בכל התפלה, ועוד, שהרי סוגריים את העיניים או נותנים טלית על הראש, ולא רואים את העוברים ושבים.

בשו"ת ציץ אליעזר ח"ט (סימן ח) יש תשובה ארוכה ע"ז, והביא כמה טעמים להיתר, ובפרט אם בשטיבלך נעמד בפתח ומתפלל, הוא מפריע לאנשים לעבור, והוא זה שבא ברשותם ולא הם באים ברשותו, ולכן מותר לעבור כנגדו.

אינו חוזר, קם ואמר: לא נכון! המנהג כדעת מרן, ובמקום מנהג לא אמרין סב"ל (הובא ביבי"א ח"ב האו"ח סימן ח אות יח, וביחוד ח"א סי' נז, ובהל"ע ח"ב פר' נצבים אות יב, ובחזון ע"מ ימ"נ עמ' קצז). גם רבי עמרם אבורביע⁸ העיד בספרו נתיבי עם (עמ' נה, רכט), שכל מורי ההוראה בירושלים⁹ פוסקים כדעת מרן, שאם אמר "מלך אוהב צדקה ומשפט" חוזר. וכיון שאותם גדולים העידו שכך המנהג, מובן שפוסקים כדעת מרן ולא חוששים לסב"ל.

אמר "ובשעריך" והתעורר

ט. עוד ביאור לכך שבנידון שלנו אין לחוש לסב"ל נגד מרן, שהרי ממה נפשך הוא נכנס לספק ברכה לבטלה, אם לא יחזור כל מה שממשיך יהיה ברכה לבטלה, ואם יחזור הרי ברכת השיבה היא ברכה לבטלה, וזה בקום ועשה שמברך, ובכה"ג חוזרים לכלל שקיבלו הוראות מרן. ביביע אומר הביא ראיה מהגמ' ברכות (טו) ומהירושלמי (פ"ב דברכות סה"ד) בדין הקורא קריאת שמע ואמר את הפסוק "וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך", ואינו יודע איפה נמצא, האם לפני "והיה אם שמוע" או לפני "למען ירבו ימיכם". אם מתפלל בציבור יסתכל איפה הם נמצאים ומן הסתם גם הוא שם, אבל אם הוא מתפלל ביחיד ולא יודע להיכן הגיע, מבואר בירושלמי שיחזור לפסוק "והיה אם שמוע", כי יתכן שנמצא שם, ואם ידלג לא יצא ידי חובה, ולכן עדיף לחזור לראשון ולא לשני. ובירושלמי השו"ן דין תפלה לדין קריאת שמע.

אמר "במהרה בימינו" והתעורר

י. רבי דוד עראמה (פ"י מהל' תפלה) ועוד אחרונים למדו מכאן למקרה דומה, מי שבאמצע תפלת עמידה¹⁰ התבלבל ולא זכר באיזו ברכה נמצא, יחזור

בתשובת הרמב"ם (פאר הדור סי' פד) מבואר שאם יש לפניו פרוכת עם ציורים של אריות, יעצום את העיניים, כי כשפותח ומסתכל, במקום לכוון בתפלה, הוא מסתכל על האריות, ועכ"פ במקום צורך מרן זצ"ל סמך על הסברות הנ"ל. ואמנם זה חידוש, כי יש עוד טעם להלכה זו, חוץ מהטעם שלא להפריע לכוונת המתפלל, יש טעם בזה"ק שהשכינה נמצאת כנגד המתפלל, ואם כן גם כשסוגר את עיניו, או שמכסה פניו בטלית, לא יעבור כנגד השכינה.

אגב, כשמתעטפים בטלית כעטיפת הישמעאלים לא מכסים את העיניים. לפני חמישים שנה התפללתי באיזה בית כנסת, ועשיתי כמו המנהג שלנו לשים טלית על הראש ולהעביר את הכנפות מצד לצד, בא חסיד אחד ואמר לי, זה נגד ההלכה! צריך לעשות כדעת הגר"ז (סי' ח ס"ה) שהעיסוף יהיה עד העיניים. אמרת לי, וכי לא ראית מה שכתב רבי חיים נאה (קצות השלחן בבדי השלחן סי' יז אות יד), שלא הבינו כוונת הגר"ז, שהרי הישמעאלי לא יכול ללכת כשעיניו מכוסות, אלא עטיפת הישמעאלים היינו שהיו מכסים את פניהם והעיניים גלויות, שיוכלו ללכת, ומי שיתעטף באופן שמסתיר את העיניים לא יצא ידי חובת עטיפת ציצית (עיין יחזקאל דעת ח"ה סי' א).

המשנה ברורה (סי' קב ס"ק יז) הביא בשם הזהר (פר' חיי שרה) להחמיר ולא לעבור אפילו בצידי המתפלל תוך ארבע אמות [א.ה. וראה שו"ת בני ציון ליטמן ח"ב (סי' קג, דף קלח) - ראב"ד ביירות שבלבנון, שתלה דין זה בב' הטעמים. ע"ש]. בילקוט יוסף (סי' קב ס"ו, מהדו"ח ח"ב עמ' תשכט) הבאנו את הפוסקים בנושא הזה, וכתבנו שמן הדין יש להקל, כפסק מרן השלחן ערוך (ס"ד), והמחמיר כדברי הזהר תבוא עליו ברכה. אבל לא הקילנו כמו מרן שעשה מעשה עם אותו אחד ואמר לו תבוא אחרי, זה הכרח שהיה למרן זצ"ל, ואותו אחד התבטל למרן ועבר. זה חשוב שאדם יתבטל לחכמים, צריך ללמוד מהחסידים, איך הגיעו בהמוניהם בחג לרבי'ה שלהם האדמו"ר מגור, כל הרחוב היה מלא, איזה פקק היה... אשריהם ואשרי חלקם. הם מבינים מי זה האדמו"ר מגור, שכל התורה פרוסה לנגד עיניו, ממש כל התורה, הם מבינים מי זה מנהיג קהילה אמיתי, והספרדים צריכים ללמוד מהם. לכן במקום צורך כגון שיש תינוק בוכה, יכולים להקל לעבור לפני המתפלל, וכן אם צריך לשירותים, לא יתאפקו ויעבור על 'בל תשקצו', אלא יעבור ויסמוך על הסברה שהיום לא מכוונים, אבל לא סתם יעבור ויטייל כנגד המתפלל.

לברכה שבטוח שלא אמר. כגון שמצא עצמו אומר "במהרה בימינו", ונסתפק אם הוא עומד בסוף ברכת המינים, ואז עליו לחתום "שובר אויבים ומכניע זדים", או שהוא עומד בסוף ברכת תשכון, ואז עליו לחתום "בונה ירושלים", עלתה הסכמת הפוסקים שחוזר לברכת המינים וממשיך משם והלאה על הסדר. שהרי מבואר בטור (סימן קיט) שמי שדילג בתפלה ברכה אחת, כגון שהלך להפגנה בהוראת רבותיו כי רצו לגייס את אחד החברים שלו, ולקחו אותו למעצר, וצריך להתפלל מנחה, אבל הם לא מביאים לו סידור, הם עושים בכוונה... ויודע כל התפלה בעל פה חוץ מברכה אחת, לא יתפלל כלל, כי כל התפלה היא כמו שרשרת אחת ארוכה, שאם נקרעה חוליה אחת, היא כבר לא שרשרת, וגם בתפלה אם ידלג ברכה אחת, לא עלתה לו תפלה וכל ברכתיו לבטלה.

אוי לי מיצרי

יא. לפי זה כאשר טעה ולא אמר "המלך המשפט", אם ימשיך הלאה, לדעת ג' עמודי ההוראה ולרוב הראשונים ולשלחן ערוך עושה ברכות לבטלה, ואם יחזור להשיבה, ג'כ יש אומרים שעושה ברכות לבטלה, 'אוי לי מיצרי אוי לי מיוצרי', במקרה כזה שבכל אופן יהיו ברכות לבטלה בקום ועשה, הדין לכלל קיבלנו הוראות מרן, וחוזר, ורק במקום שיש שב ואל תעשה אומרים סב'ל נגד מרן. ולכן מה שטען הבן איש חי לומר סב'ל, זה לא שייך בנידון שלנו.

סתירה בבן איש חי

יב. ובאמת שיש סתירה בבן איש חי גופיה, שמצד אחד כתב (פרשת משפטים אות כ) שאם נתבלבל באמצע תפלתו, חוזר לברכה שהיא אחר אותה ברכה שברור לו שאמרה כולה כהוגן, ומצד שני כתב שאם טעה ב"המלך המשפט" אינו חוזר, כדעת הרמ"א, והרי גם שם יש את אותה בעיה, ומה זה שונה? בא חכם בן ציון - במאמר בירחון מוריה (ספר הויכוח להגר" אברמסקי, עמ' רטט) ואחר כך נדפס בספרו אור לציון ח"א (סי' ז) - וחילק בין ספיא דדינא לספק במציאות, שבתפלה מדובר שהתנמנם ויש לו ספק במציאות היכן נמצא, ובזה צריך לחזור, אבל הטועה בהמלך המשפט, יש לו ספק בדין אם צריך לחזור או לא, וסב'ל. אבל ראינו כיצא בזה בכמה מקומות, שגם בספיא דדינא אומרים את הסברא שיחזור ולא ימשיך הלאה.

שכה "רצה" בברכת המזון

יג. יש מחלוקת בראשונים לגבי מי שטעה בברכת המזון בסעודה ראשונה ושניה¹¹ של שבת, ולא הזכיר "רצה והחליצנו", ונזכר אחר שהתחיל בברכה

רביעית ואמר "לעד" - שכן הגירסה הנכונה לומר "לעד" ולא רק "האלי" - חוזר. להיכן חוזר? לדעת הראב"ד (פ"ב מהלכות ברכות הי"ב) ורבינו יונה (לו. ד"ה לאות) חוזר לברכת רחם, שהוספת "רצה והחליצנו" נמצאת שם. לעומתם דעת רש"י (ברכות מט:), הרמב"ם (פ"ב מהלכות ברכות הי"ב) והרא"ש (ברכות פ"ז סי' כג) ועוד, שחוזר לראש ברכת המזון, וכן פסק השלחן ערוך (סי' קפח סעיף ו), וכן כתבו האחרונים כולל הבן איש חי עצמו (פרשת חוקת אות כ), והטעם מפני שאם יחזור לברכת רחם יעשה ברכות לבטלה בקום ועשה. מכאן ראייה שגם במקום שיש ספיא דדינא הבן איש חי לא חושש לומר סב'ל כשיש חשש ברכות לבטלה בקום ועשה. וזו דחייה למה שכתב בספר אור לציון, אחר אלף אלפי המחילות, אנחנו מכבדים ואוהבים אותו מאד, והיה מגדולי הדור שלנו, תמיד אני חוזר על זה, אבל זה לא קשור, הלכה זו הלכה, התורה היא תורת אמת, ובבקשה מי שיכול לענות שיענה.

ברך עלינו

יד. יש להביא עוד ראייה שאין חילוק בין ספק בדין לספק במציאות, ולעולם אין אומרים סב'ל בקום ועשה. בז' בחשון מתחילים לומר בתפלה "ברך עלינו", ומי שטעה ואמר "ברכנו", ונזכר אחר שאמר "תקע", יאמר "ותן טל ומטר לברכה" בברכת שמע קולנו לפני "כי אתה שומע תפלת כל פה". ואם נזכר אחר שחתם "שומע תפלה" קודם "רצה", יאמר שם "ותן טל ומטר לברכה". אמר תיבת "רצה", חוזר. להיכן חוזר? לדעת התוספות והר"ן (תענית ג:) וכן דעת רב האי גאון (הובא בר"ן שם), רבינו חננאל (הובא ברא"ש ובת"ר" שם), ראב"ה (ח"ג סי' תתנו) ועוד, חוזר לברכת שמע קולנו, כי יש אפשרות לתקן שם. אבל לדעת הרמב"ם (פ"י מהלכות תפלה ה"ט), הרא"ש (פ"ד דברכות סימן יד), הראב"ד (שם), הרשב"א (ברכות כט:), הרא"ה (ברכות כט. וריש תענית) הריטב"א (ברכות כט. לד.) ועוד, חוזר לברך עלינו, כי שם מקומו, וכן פסק בשלחן ערוך (סימן קיז סעיף ה). וכך פסק הבן איש חי עצמו (פרשת בשלה אות יח). והטעם בזה מפני שלדעת הסוברים שיש לחזור לברך עלינו, אם יחזור לשמע קולנו, כל הברכות עד סיום התפלה יהיו לבטלה בקום ועשה, ומוכח שלא אומרים סב'ל בקום ועשה גם במקום שהספק נובע מחמת "פלוגתא דרבוותא", ועדיף להתפלל תפלה שלימה, ולפסוק כדעת מרן שקיבלנו הוראותיו. והוא הדין בדיוק בדין הטועה ב"המלך המשפט". זה מהלך יפה שדוחה אחר המחילה את כל מה שכתב חכם בן ציון, וחוזרים לחזק את הפסק של מרן זצ"ל.

לכן להלכה מי שטעה¹² ולא אמר "המלך המשפט" לא ימשיך הלאה, אלא אם נזכר מיד יתקן, ואם לא נזכר מיד יחזור לברכת השיבה, ואם סיים את התפלה חוזר לראש בתנאי של נדבה.

הסנגור שלך לשנה החדשה

לשותפות:

סיני 523 מספר חשבון: 225485
ע"ש "חזון עובדיה בנשר"

העברה בביט
לטלפון: 054-6-888-382

עבור "חזון עובדיה בנשר"
עלון "השיעור השבועי"

מוזכרות העלון השבועי
בטלפון: 053-47-7-47-33

"פדיון כפרות" מהודר

מעבירים לטובת "השיעור השבועי" של מרן הראשון לציון שליט"א

וזוכים להיות שותפים בהפצת תורתו של מרן

ואולי רוצה לזכות את הרבים. אנחנו דופקים או אומרים בקול רם "המלך הקדוש", "המלך המשפט", אבל הזכרות "זכרנו לחיים", "מי כמוך" וכו', לא צריך לומר בקול רם ולהפריע לציבור, כי בלאו הכי להלכה אם לא אמר אין זה מעכב, מה שאין כן "המלך הקדוש" ו"המלך המשפט", צריך שהציבור יזכרו ויצאו ידי חובת תפלה.

¹¹ אולם בסעודה שלישית, מי ששכח "רצה והחליצנו" אינו חוזר, וכמו שפסק מרן בשלחן ערוך (סימן קפח סעיף ח).

¹² צריך לשים לב לא לטעות. היום הביאו לי חוברת קטנה של תפלות עשרת ימי תשובה, שחרית מנחה וערבית, ורצו שאתן הסכמה, וכי אתן הסכמה לאנשי כנסת הגדולה!...! הרעיון הוא ששם כתוב בהדגשה "המלך הקדוש", "המלך המשפט", ואנשים יתפללו בזה ולא ישכחו. כל אחד ממציא דברים...